

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
імені ІВАНА БОБЕРСЬКОГО**

Кафедра фізичної терапії та ерготерапії

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Фізична терапія у геронтології та геріатрії

галузь знань 22 „Охорона здоров'я”
спеціальність 227 „Фізична терапія, ерготерапія”
факультет фізичної терапії та ерготерапії
факультет післядипломної та заочної освіти

рівень освіти: _____ магістр _____

спеціалізація: _____ фізична терапія, ерготерапія _____

Робоча програма з навчальної дисципліни **«Фізична терапія у геронтології та гаріатрії»**

для студентів магістрів
за спеціальністю 227 – фізична терапія, ерготерапія

IX-X с. (денна форма навчання), XI-XIII с. (заочна форма навчання)

Розробник: (вказати авторів, їхні посади, наукові ступені та вчені звання)
зав. кафедри, д-р біол. наук, проф. Коритко З. І., проф., д-р мед. наук, проф. Мазепа М.А.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри
фізичної терапії та ерготерапії

Протокол від. « 2 » вересня _____ 2020 року № 2

Завідувач кафедри фізичної терапії та ерготерапії

_____ (підпис) (проф. Коритко З.І.)
(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	галузь знань <u>22 – охорона здоров'я</u> (шифр і назва напряму підготовки)	Нормативна	
	спеціальність <u>227 – фізична терапія, ерготерапія</u> (шифр і назва спеціальності) (шифр і назва)		
Модулів – 3	Спеціальність (професійне спрямування): – немає	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		5-й	6-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання <u>немає</u> (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин – 150		9-й	11-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 1,5	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	Лекції	
		16 год.	10 год
		Практичні	
		34 год.	16 год.
		Лабораторні	
		– год.	–год.
		Самостійна робота	
		100 год.	124 год.
		Індивідуальні завдання:	
— год.	— год.		
		Вид контролю: іспит	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 67 %

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Дисципліна «Фізична терапія у геронтології та гериатрії» є базовою нормативною дисципліною для спеціальності «227-фізична терапія та ерготерапія», яка читається в I семестрі на п'ятому курсі в обсязі п'яти кредитів (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ЕКТС), обсягом 150 годин аудиторних занять, з яких 16 годин лекцій, 34 години практичних занять і 100 години самостійної роботи. Курс підсумовується іспитом.

Мета:

- сформувати у майбутніх фахівців у галузі охорони здоров'я загальні та фахові компетентності, визначені у освітньо-професійній програмі, для розуміння клінічного діагнозу, розуміння основних інволюційних процесів фізіологічних систем організму при старінні; особливостей перебігу захворювань різних систем у людей літнього та старечого віку; знання про засоби і методи фізичної реабілітації в геронтології та особливості застосування засобів, форм, рухових режимів, лікувальної фізичної культури та фізіотерапії; поняття про фактори, які визначають здоров'я людей літнього та старечого віку та їх активне довголіття.

Завдання:

- познайомитися із сучасними уявленнями про старість і старіння, основними гіпотезами та теоріями старіння та з організацією гериатричної служби в Україні;
- сформувати у студентів уявлення про функціональні зміни, які виникають у всіх системах організму при старінні;
- познайомитись особливостями перебігу захворювань різних систем у людей літнього та старечого віку;
- сформувати поняття про здоров'я у старості та про фактори, які визначають здоров'я людей літнього віку і активне довголіття;
- засвоїти особливості впливу фізичної активності на організм людей літнього віку з врахуванням рівня їх функціонального стану з метою збереження та поліпшення їх здоров'я;
- познайомитися із особливостями фізичної реабілітації у осіб літнього та старечого віку;
- оволодіти методами і навиками з обстеження хворих осіб літнього та старечого віку із різними нозологіями та складання індивідуальних програм фізичної реабілітації.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- особливості функціональних змін, які виникають у всіх системах організму при старінні;

- основні теорії та концепції старіння, сучасну вікову класифікацію;
- особливості прояву і перебігу захворювань різних систем організму у людей літнього та старечого віку;
- методики проведення занять та правила побудови програм з фізичної реабілітації у хворих осіб літнього та старечого віку при різних нозологіях;
- протипоказання до застосування реабілітаційних програм у осіб літнього та старечого віку при різних нозологіях;
- правила техніки безпеки при роботі з пацієнтами цієї вікової категорії, а також правилами техніки безпеки при роботі у геріатричних закладах;
- чинні накази МОЗ України та інструктивні листи.

вміти:

- проводити діагностику і реабілітаційне обстеження пацієнтів літнього та старечого віку;
- передбачати можливий розвиток ускладнень та вміти надавати невідкладну допомогу;
- здійснювати спостереження і моніторити стан окремих органів і систем, а також здоров'я загалом у осіб літнього та старечого віку;
- аналізувати стан здоров'я у осіб літнього та старечого віку, особливості стану їх функціональних систем, розуміти клінічний діагноз з метою побудови індивідуальної програми реабілітаційного втручання;
- вміти трактувати патологічні процеси та порушення і обґрунтувати застосування для їх корекції придатних засобів фізичної терапії;
- передбачити ефект від реабілітаційного втручання та оцінити його.

3. Програма навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1

Тема 1.

Геронтологія - наука про старість і старіння. Розділи геронтології. Короткий історичний нарис науки. Загальні закономірності та теорії старіння. Види старіння: сповільнене (ретардоване) патологічне (прискорене), передчасне (прогерія). Процеси антистаріння (вітаукта). Біологічний вік чоловіків і жінок.

Тема 2.

Основні поняття загальної геріатрії. Геріатрична допомога. Старіння і хвороба. Старіння основних функціональних систем організму. Клінічний прояв інволюційних процесів, уявлення про хвороби «старіння». Організація геріатричної допомоги. Загальний догляд за особами літнього та старечого віку.

Тема 3.

Поняття про здоров'я в старості. Активне довголіття. Методи дослідження рівня здоров'я осіб літнього та старечого віку. Адаптація до

старості. Спосіб життя і його значення для протікання процесів старіння та активного довголіття. Фізична активність в практиці геріатрії та профілактиці старіння.

Тема 4.

Особливості перебігу захворювань серцево судинної системи у осіб літнього і старечого віку. Вікові фізіологічні зміни в серцево-судинній системі. Хвороби ССС та особливості перебігу (артеріальної гіпертензії, атеросклерозу, ішемічної хвороби серця, стенокардії, інфаркту міокарда, хронічної серцевої недостатності). Особливості фізичної терапії при захворюваннях ССС.

Тема 5.

Особливості перебігу захворювань дихальної систем у осіб літнього і старечого віку. Вікові фізіологічні зміни органів системи дихання. Хвороби системи дихання та особливості перебігу (хронічного бронхіту, ХОЗЛ, бронхіальної астми, пневмонії). Особливості фізичної терапії при захворюваннях дихальної системи.

Тема 6.

Особливості перебігу захворювань сенсорних систем у осіб літнього та старечого віку. Вікові особливості сенсорних систем у осіб літнього та старечого віку. Захворювання органів зору та слуху пацієнтів літнього та старечого віку. Порушення стану вестибулярного апарату у людей літнього та старечого віку. Фізична терапія при захворюваннях сенсорних систем.

МОДУЛЬ 2

Тема 1.

Особливості перебігу та фізична терапія при захворюваннях опорно-рухового апарату у осіб літнього віку. Вікові фізіологічні зміни опорно-рухового апарату у осіб літнього та старечого віку. Захворювання опорно-рухового апарату у осіб літнього та старечого віку. Гімнастика для суглобів для людей літнього та старечого віку віку. Особливості фізичної терапії у хворих літнього та старечого віку віку при остеохондрозі шийного, грудного та поперекового відділів хребта.

Тема 2.

Особливості перебігу та фізична терапія при захворюваннях нервової системи у осіб літнього віку. Вікові фізіологічні зміни нервової системи. Судинні захворювання головного мозку (хвороба Паркінсона, хвороба Альцгеймера). Захворювання психіки у пацієнтів літнього та старечого віку. Фізична терапія при захворюваннях нервової системи у літнього та старечого віку.

Тема 3.

Особливості перебігу та фізична терапія при шлунково-кишкового тракту у осіб літнього віку. Вікові особливості травної системи. особливості перебігу захворювань шлунково-кишкового тракту у

людей літнього та старечого віку; особливості фізичної терапії при захворюваннях шлунково-кишкового тракту у людей літнього та старечого віку.

Тема 4.

Особливості перебігу та фізична терапія при хворобах сечостатевої системи у осіб літнього і старечого віку. Вікові особливості сечостатевої системи у осіб літнього та старечого (хронічна ниркова інфекція, сечокам'яна хвороба, аденома простати, нетримання сечі). Фізична терапія при захворюваннях сечостатевої системи у осіб літнього та старечого віку.

Тема 5.

Вікові особливості ендокринної системи та фізична терапія при захворюваннях ендокринної системи та обміну речовин у осіб літнього віку. Вікові особливості та захворювання ендокринної системи у осіб літнього та старечого віку. Особливості фізичної терапії при захворюваннях ендокринної системи та обміну речовин у осіб літнього та старечого віку.

Тема 6.

Особливості захворювань системи крові та кровотворення у осіб літнього та старечого віку. Вікові особливості системи крові та кровотворення у людей літнього та старечого віку. Імунітет у людей літнього та старечого віку. Фізична терапія при захворюваннях системи крові та кровотворення.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	денна форма				заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		л	п	с.р.		л	п	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Модуль 1. Загальні уявлення про геронтологію та геріатрію. Поняття про старіння і старість. Фізична терапія при патології серцево-судинної, дихальної та сенсорних систем								
Тема 1. Геронтологія - наука про старість і старіння.	10	2	2	6	10	-	-	10
Тема 2. Основні поняття загальної геріатрії. Геріатрична допомога.	10	2	2	6	10	-	2	8
Тема 3. Поняття про здоров'я в старості. Активне довголіття.	10	2	2	6	10	2	-	8
Тема 4. Особливості перебігу захворювань серцево-судинної системи у осіб літнього і старечого віку.	17	1	6	10	17	1	2	14

Тема 5. Особливості перебігу захворювань дихальної систем у осіб літнього і старечого віку.	15	1	4	10	15	1	2	12
Тема 6. Особливості перебігу захворювань сенсорних систем у осіб літнього та старечого віку.	12	-	2	10	12	-	-	12
Усього годин	74	8	18	48	74	4	6	64
Модуль 2. Вікові зміни, особливості перебігу хвороб та побудови реабілітаційних програм при нервових і рухових порушеннях та патологіях шлунково-кишкового тракту, ендокринної, видільної системи і крові.								
Тема 1. Особливості перебігу та фізична терапія при захворюваннях опорно-рухового апарату у осіб літнього віку.	14	2	4	8	14	2	2	10
Тема 2. Особливості перебігу та фізична терапія при захворюваннях нервової системи у осіб літнього віку.	14	2	4	8	14	2	2	10
Тема 3. Особливості перебігу та фізична терапія при шлунково-кишкового тракту у осіб літнього віку.	12	2	2	8	12	2	2	8
Тема 4. Особливості перебігу та фізична терапія при хворобах сечостатевої системи у осіб літнього і старечого віку.	11	1	2	8	11	-	2	9
Тема 5. Вікові особливості ендокринної регуляції у осіб літнього та старечого віку та фізична терапія при захворюваннях ендокринної системи і обміну речовин.	13	1	2	10	13	-	2	11
Тема 6. Особливості захворювань системи крові та кровотворення у осіб літнього та старечого віку.	12	-	2	10	12	-	-	12
Усього годин	76	8	16	52	76	6	10	60
Усього годин за курс	150	16	34	100	150	10	16	124

5. Теми лекційних занять

№ п/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1.	<u>Геронтологія – наука про старість і старіння.</u> Розділи геронтології. Короткий історичний нарис науки. Загальні закономірності та теорії старіння. Види старіння: сповільнене (ретардоване) патологічне (прискорене), передчасне (прогерія). Процеси антистаріння (вітаукта). Біологічний вік чоловіків і жінок.	2	–
2.	<u>Основні поняття загальної геріатрії. Геріатрична допомога.</u> Старіння і хвороба. Старіння основних функціональних систем організму. Клінічний прояв інволюційних процесів, уявлення про хвороби «старіння». Організація геріатричної допомоги. Загальний догляд за особами літнього та старечого віку	2	–
3.	<u>Поняття про здоров'я в старості. Активне довголіття.</u> Методи дослідження рівня здоров'я осіб літнього та старечого віку. Адаптація до старості. Спосіб життя і його значення для протікання процесів старіння та активного довголіття. Фізична активність в практиці геріатрії та профілактиці старіння.	2	2
4.	<u>Особливості перебігу захворювань серцево судинної системи у осіб літнього і старечого віку.</u> Вікові фізіологічні зміни в серцево-судинній системі. Хвороби ССС та особливості перебігу (артеріальної гіпертензії, атеросклерозу, ішемічної хвороби серця, стенокардії, інфаркту міокарда, хронічної серцевої недостатності). Особливості фізичної терапії при захворюваннях ССС. <u>Особливості перебігу захворювань дихальної систем у осіб літнього і старечого віку.</u> Вікові фізіологічні зміни органів системи дихання. Хвороби системи дихання та особливості перебігу (хронічного бронхіту, ХОЗЛ, бронхіальної астми, пневмонії). Особливості фізичної терапії при захворюваннях дихальної системи.	2	2
5.	<u>Особливості перебігу та фізична терапія при захворюваннях опорно-рухового апарату у осіб літнього віку.</u> Вікові фізіологічні зміни опорно-рухового апарату у осіб літнього та старечого віку. Захворювання опорно-рухового апарату у осіб літнього та старечого віку. Гімнастика для суглобів для людей літнього та старечого віку віку.	2	2

	Особливості фізичної терапії у хворих літнього та старечого віку при остеохондрозі шийного, грудного та поперекового відділів хребта.		
6.	<u>Особливості перебігу та фізична терапія при захворюваннях нервової системи у осіб літнього віку.</u> Вікові фізіологічні зміни нервової системи. Судинні захворювання головного мозку (хвороба Паркінсона, хвороба Альцгеймера). Захворювання психіки у пацієнтів літнього та старечого віку. Фізична терапія при захворюваннях нервової системи у людей літнього та старечого віку.	2	2
7.	<u>Особливості перебігу та фізична терапія при шлунково-кишкового тракту у осіб літнього віку.</u> Вікові особливості травної системи. Особливості перебігу захворювань шлунково-кишкового тракту у людей літнього та старечого віку; особливості фізичної терапії при захворюваннях шлунково-кишкового тракту у людей літнього та старечого віку.	2	2
8.	<u>Особливості перебігу та фізична терапія при хворобах сечостатевої системи у осіб літнього і старечого віку.</u> Вікові особливості сечостатевої системи у осіб літнього та старечого віку (хронічна ниркова інфекція, сечокам'яна хвороба, аденома простати, нетримання сечі). Фізична терапія при захворюваннях сечостатевої системи у осіб літнього та старечого віку. <u>Вікові особливості ендокринної системи та фізична терапія при захворюваннях ендокринної системи та обміну речовин у осіб літнього віку.</u> Вікові особливості та захворювання ендокринної системи у осіб літнього та старечого віку. Особливості фізичної терапії при захворюваннях ендокринної системи та обміну речовин у осіб літнього та старечого віку.	2	–
	Разом	16	10

6. Теми практичних занять

№ п/ п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1.	Геронтологія як наука. Сучасні уявлення про старіння та старість. Теорії старіння.	2	-
2.	Основні поняття загальної геріатрії. Організація геріатричної допомоги.	2	-

3.	Поняття про здоров'я в старості. Активне довголіття.	2	2
4.	Вікові зміни з боку серцево-судинної системи у осіб літнього та старечого віку та побудова реабілітаційних програм при патологіях серця і судин.	4	2
5.	Вікові зміни з боку дихальної системи системи у осіб літнього та старечого віку та побудова реабілітаційних програм при пульмонологічних патологіях.	4	2
6.	Вікові зміни та особливості перебігу захворювань сенсорних систем у осіб літнього та старечого віку.	2	-
7.	Підсумкове заняття 1 модуля.	2	-
8.	Вікові зміни з боку опорно-рухового апарату у осіб літнього та старечого віку та особливості побудови реабілітаційних програм при патологіях рухової сенсорної системи.	2	2
9.	Вікові зміни з боку нервової системи у осіб літнього та старечого віку та особливості фізичної терапії при судинних захворюваннях головного мозку.	2	2
10.	Реабілітаційне обстеження та фізична терапія пацієнтів при хворобі Паркінсона та Альцгеймера.	2	-
11.	Вікові зміни з боку шлунково-кишкового тракту у осіб літнього та старечого віку та особливості фізичної терапії при захворюваннях травної системи.	2	2
12.	Вікові зміни системи виділення у осіб літнього та старечого віку та особливості фізичної терапії при запальних захворюваннях сечовидільної системи.	2	2
13.	Вікові зміни та особливості реабілітаційних програм при хворобах ендокринної системи у осіб літнього та старечого віку.	2	2
14.	Особливості захворювань системи крові та кровотворення у осіб літнього та старечого віку.	2	-
15.	Підсумкове заняття 2 модуля.	2	-
	Разом	34	16

7. Самостійна робота

№ п/ п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1.	Сучасні уявлення про старіння та старість. Фізіологічне	6	10

	і патологічне старіння. Профілактика передчасного старіння (реферат).		
2.	Якість життя людей старших вікових груп. Принципи і механізми соціальною захисту населення літнього і старечого віку в Україні (реферат).	6	8
3.	Поняття про здоров'я в старості. Активне довголіття. Роль фізичної активності у збереженні здоров'я у людей старших вікових груп (реферат).	6	8
4.	Вікові зміни у роботі серця у людей літнього та старечого віку. Фізична терапія при аритміях, пов'язаних із хворобами серця та із порушенням нервової регуляції серцевої діяльності у людей цих вікових груп (реферат, презентація).	10	14
5.	Вікові зміни у роботі дихальної системи. Фізична терапія при хронічному бронхіті у людей старших вікових груп (реферат, презентація).	10	12
6.	Вікові зміни та особливості пербігу захворювань зорового аналізатора. Фізична терапія при катаркті у осіб літнього та старечого віку (реферат, презентація).	10	12
7.	Вікові зміни кісток та суглобів у літніх. Фізична терапія при переломі шийки стегнової кістки у літніх (ілюстрований реферат).	8	10
8.	Сучасні дані про природу хвороби Альцгеймера. Аналіз статті Qing Meng, Muh-Shi Lin and I-Shiang Tzeng. Relationship Between Exercise and Alzheimer's Disease: A Narrative Literature Review. 2020p. (Текст статті додається) (реферат, презентація).	8	10
9.	Вікові зміни печінки і жовчевого міхура та фізична терапія при хворобах гепатобіліарної системи у осіб літнього віку (комплекс вправ, презентація).	8	8
10.	Комплекс терапевтичних вправ при хронічному простатиті та аденомі простати у осіб літнього та старечого віку (реферат, презентація).	8	9
11.	Порушення обміну речовин у людей старшого і похилого віку. Фізична терапія при подагрі (реферат, презентація).	10	11
12.	Фізична терапія при анеміях у людей старших вікових груп (реферат, презентація).	10	12
	Разом	100	124

8. Індивідуальні завдання – немає

9. Методи навчання

Словесні (лекції, пояснення, інструктаж), наочні (ілюстрації, демонстрація, спостереження).

10. Методи контролю

Індивідуальне усне опитування; оформлення практичних занять (вирішення типових задач); виконання і оформлення самостійних робіт, підсумкові тестові контрольні.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Схема оцінювання змістовних модулів

Види роботи	Модуль 1		Модуль 2		Сума
	Успішність	Бали	Успішність	Бали	
Усне опитування (середня оцінка)	3,0-3,5	7	3,0-3,5	6	13
	3,6-3,9	8	3,6-3,9	7	15
	4,0-4,3	9	4,0-4,3	8	17
	4,4-4,5	10	4,4-4,5	9	19
	4,6-5,0	11	4,6-5,0	10	21
Оформлення практичних занять (кількість)	5	7	4	6	13
	9	9	8	8	17
Самостійні роботи	3 роботи	8	3 роботи	9	17
	6 робіт	12	6 робіт	14	27
Підсумкове тестування (кількість правильних відповідей)	24-25	9	24-25	9	18
	26-29	10-12	26-29	10-12	20-24
	30-32	13-15	30-32	13-15	26-30
	33-36	16-17	33-36	16-17	32-34
	37-40	18	37-40	18	36
Сума балів та оцінка за модуль	задовільно	31-37	задовільно	30-37	61-74
	добре	38-44	добре	38-44	36-88
	відмінно	45-50	відмінно	45-50	90-100

Максимальна кількість балів за модуль – 100 балів (100%).

Мінімальна кількість балів, за якою модуль вважають зданим – 61 бал (61%).

Максимальна сума балів, отримана за модулі (1/2 балів упродовж семестру)	Максимальна сума балів за результатами відповіді під час екзамену	Максимальна сума балів
50	50	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для екзамену
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
75-81	C	
68-74	D	
61-67	E	задовільно
35-60	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

1. Навчальна програма дисципліни.
2. Робоча навчальна програма дисципліни.
3. Методичні розробки до практичних занять.
4. Методичні розробки для забезпечення самостійної роботи студентів.
5. Правила модульно-рейтингового оцінювання знань із навчальної дисципліни.
6. Мультимедійні презентації до лекційного курсу.
7. Конспекти текстів лекцій з дисципліни «Фізична терапія у геронтології та геріатрії».

13. Рекомендована література

Основна:

1. Актуальні питання геронтології і геріатрії у практиці сімейного лікаря / За ред.. Ю. В. Вороненка, О. Г. Шекери, Л. А. Стаднюка – К.: Видавець Заславський О.Ю., 2015. – 530с.
2. Ахаладзе Н.Г. Биологический возраст человека. Оценка темпа старения. Оценка состояния здоровья и жизнеспособности / Н.Г. Ахаладзе, Л.М. Ена. – LAP LAMBERT Academic Publishing, OmniScriptum GmbH&Co.R.G., Deutschland, 2015. – 224 с. 5
3. Вогралик В.Г. Клиническая гериатрия: В.Г. Вогралик / Сборник статей. — Горький: Б.и., 1976. — С. 126—139.
4. Внутрішні хвороби. За редакцією Є.М.Нейка.-К.: Здоров'я,2004.-752
5. Дворецкий Л.И. Справочник по диагностике и лечению заболеваний у пожилых. / Л.И. Дворецкий, Л.Б. Лазебник — М.: Новая волна Оникс, 2000. — 543 с.
6. Дисевецкая И.А. Основы физиологии обмена вещества эндокринной системы в старости / И.А. Дисевецкая. – М., 2004. – 159 с.
7. Коркушко О.В. Передчасне старіння. - Київ, 2004. – 211 с.

8. Коркушко О.В., Чеботарьов Д.Ф. Колінковський В.Г. / Гериатрія в терапевтичній практиці. - Київ: Здоров'я, 1993. - 840с.
9. Мухін В.М. Фізична реабілітація. - К.: Олімп. л-ра, 2007.- 472 с. 17 2.
10. Марченко О.К. Основы физической реабилитации. – К.: Олимпийская литература, 2012. – 528 с.
11. Павловський О.М. Биологический возраст человека / О.М. Павловський, 2008. – 217 с.
12. Пинчук И.Я. Общие понятия о реабилитации пожилых людей / И.Я. Пинчук. – К., 2007. – 183 с.
13. Наказ МОЗ України № 128 від 19. 03. 2007 р. «Про затвердження клінічних протоколів надання медичної допомоги за спеціальністю «Пульмонологія». Середюк Н. М. Госпітальна терапія.- Київ, 2003 р.
14. Старение и двигательная активность / Под ред. С. Джесси Джоунс, Дебры Дж. Роуз – К.: Олимпийская литература, 2012. – 440с. 29. Чайковская В.В. Геронтология и гериатрия: учебник для студентов, врачей и социальных работников / В.В. Чайковская; под ред. А.А. Аканова. – Алматы, 2013. – 424 с.
15. Фещенко Ю. І. Хронічні обструктивні захворювання легень: проблемні питання // Нова медицина - 2005.- №1 - С. 18 - 20.
16. Чайковская В.В. Здоровье людей пожилого возраста: учебное пособие / В.В. Чайковская, Л.В. Егорова. – Алматы, 2013. – 248 с.
17. Чеботарев Д.Ф., Коркушко О.В. Гериатрия в клинической практике. Киев, 2001. – 355 с.
18. Чоботарев Д.Ф. Гериатрия в клинике внутренних болезней: учеб. пособие./ Д.Ф. Чоботарев.- Киев : Здоров'я, 1977. — 304 с.

Допоміжна:

1. Агафонова О. Особливості фізичної реабілітації при хворобі Паркінсона / О. Агафонова, О. Білянський // Спортивна наука України. – 2014. - №3 (61). – С. 7-11.
2. Амосов Н. М. Эксперимент по преодолению старости / Н. М. Амосов // М.: АСТ; Донецк: Сталкер. – 2003. – 130с.
3. Амосова К.М. Кардіологія (в 2-х томах). Київ, Здоров'я, 2002.
4. Артемьев Д. В. Современный подход к лечению начальных стадий болезни Паркинсона / Д. В. Артемьев // Журнал неврологии и психиатрии. –2005. –№1 1. – С. 55
5. Асташенко О. «Упражнения для внутренних органов при различных заболеваниях», Вектор, 2009 г.

6. Атеросклероз у практиці лікаря – профпатолога: навч. посібн. / І.О. Парпалей, О.П. Яворовський, О.О. Карлова, С.П. Луговський. – К.: ВД «Авіцена», 2016. – 152 с.
7. Баевский Р. М. Оценка адаптационных возможностей организма и риск развития заболеваний / Р. М. Баевский, А. И. Берсенева. – Москва : Медицина, 1997. - 25 с.
8. Беркибоев С.Ф. Гипертоническая болезнь у пожилых. – Киев, 2006. – 293 с. 6. Булич Э.Г. Здоровье человека: Биологическая основа жизнедеятельности и двигательная активность в ее стимуляции/ 7. Висьнавська-Рошковська К. Новая жизнь после шестидесяти / К. Висьнавська-Рошковська. – М., 2009. – 189 с.
9. Боднар П.М., Приступок О.М.,Щербак О.В. та ін. Ендокринологія. К.: Здоров'я, 2002. – 512 с.
- 10.Браверман Л.И. Болезни щитовидной железы / Л.И. Браверман .Пер. с англ. В.И. Кандрора и др. — М.: Медицина, 2000. — С. 117—140, 173—194.
- 11.Волчок В. В. Система збереження та зміцнення здоров'я нації / В. В. Волчок, В. П. Корнійчук, Л. П. Корнійчук, К. Д. Хом'як. – Київ : МП Леся, 2007. – 120 с Н.И.Швец, А.В.Пидаев, Т.М.Бенца и др. Неотложные состояния в клинике внутренней медицины. Киев, 2006. – 752 стр.
- 12.Ганджа Ш.М., Коваленко В.М.,Шуба Н.М. та ін. Внутрішні хвороби. К.: Здоров'я, 2002. – 992 с.
- 13.Герцен Г.І., Остапчук М.П., Спіридон В., Форух А. Травматологія літнього віку. Кн..II – К: Друкар, 2005. – 120 с.
- 14.Герцен Г.І., Процик А.І., Остапчук М.П., Малкові Амір. Травматологія літнього віку. Кн..I. – Київ: Сталь, 2003. – 170 с.
- 15.Дайжерс Р. Иммуитет: как укрепить оборону / Р. Дайджерс. – Москва : Ридерз Дайджерс, 2014. – 320 с.
- 16.Децик Ю. І. Пропедевтика внутрішніх хвороб // К.:Здоров'я, 2000 р.
- 17.Дубровский В. И. Массаж при болезни Паркинсона (дрожательный паралич). Методика массажа / В. И. Дубровский. – Режим доступа : http://www.infox.ru/03/body/2012/11/27/YEzda_na_vyelosipyed.phtml
- 18.Єфіменко П.Б. Техніка та методика масажу: [навчальний посібникдля студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту]./ П.Б. Єфіменко. – Х.: ХНАДУ, 2013. – 296 с.
- 19.Климова В. Человек и его здоровье / В. Климова. – М., 2011. – 226 с. 12.
- 20.Коритко З. І. Роль біологічної регенерації у адаптаційних процесах / Коритко З. І. // Адаптационные стратегии живых систем : тез. докл. науч.-практ. конф. – Київ, 2012. – С. 57.

21. Коритко З. І. Фізіологія кровообігу. Фізіологія серцевої діяльності. Фізіологія кровоносних судин : лекція / Коритко З. І. - Львів, 2020. - 13 с.
22. Коритко З. І. Фізіологічна характеристика втоми та відновлення. Засоби відновлення : лекція / Коритко З. І. - Львів, 2020. - 11 с.
23. Коритко З. І. Вплив засобів фізичної реабілітації на якість життя хворих при ревматоїдному артриті / З. І. Коритко, Р. М. Поник, О. В. Купріненко // Експериментальна та клінічна фізіологія і біохімія. – 2019. – № 4. – С. 45–52.
24. Лазарева Е.Б. Физическая реабилитация при хирургическом лечении вертеброгенных пояснично-крестцовых синдромов. – Киев: Издательско-полиграфический центр «Экспресс», 2012. – 327 с. 16.
25. Лімб М. Биология старения / М. Лемб. – М., 2006. – 307 с.
26. Корнюхина Е. Ю. Методы медицинской реабилитации болезни Паркинсона / Е. Ю. Корнюхина // Физиотерапия, бальнеотерапия и реабилитация. – 2013 – № 3. – С. 21-24.
27. Куцериб Т. Оцінювання рівня фізичного розвитку людини за методом індексів. Методи оцінювання постави / Т. Куцериб, М. Гриньків. Ф. Музика // Анатомія з основами морфології : навч. посіб.-практ. – Львів : ЛДУФК ім. І. Боберського, 2020. – С. 206–219.
28. Ликов О.О., Середенко Л.П., Добровольська Н.О. Лікувальна фізкультура при внутрішніх хворобах: Практикум. – Донецьк: Дон. держ. мед. ун-т, 2002. – 163 с.
29. Лікувальна фізична культура. Підручник/ В.С. Соколовський, Н.О. Романова, О.П. Юшковська. – Одеса: Одес. держ. мед. ун-т, 2005. – 234 с.
30. Лікувальна фізична культура : анот. бібліогр. покажч. / уклад. Ірина Свістельник. – Львів : [б. в.], 2015. – 33 с.
31. Мазепа М. А. Пропедевтика внутрішніх захворювань : курс лекцій з для студентів спеціальності 227 "Фізична терапія та ерготерапія" / Мазепа М. А. - Львів, 2019. - 57 с.
32. Марченко О. К. Фізична реабілітація з травмами і захворюваннями нервової системи / О. К. Марченко. – К. : Олімпійська література, 2006. – 196 с.
33. Медична реабілітація. Підручник. Під. Ред.. Сокрута В.М. Яблчанського М.І. 2015 р. 576
34. Медико-біологічні основи фізичної терапії, ерготерапії ("Нормальна анатомія" та "Нормальна фізіологія") : навч. посіб. / Мирослава Гриньків, Тетяна Куцериб, Станіслав Крась, Софія Маєвська, Федір Музика. – Львів : ЛДУФК, 2019. – 146 с.

- 35.Музика Ф. Рухова активність осіб похилого віку України та Польщі / Федір Музика, Назарій Куриш // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини / за заг. ред. Євгена Приступи. – Львів, 2013. – Вип. 17, т. 4. – С. 105 – 110.
36. Музика Ф. В. Серцево-судинна система : лекція / Музика Ф. В. - Львів, 2019. - 12 с.
- 37.Нодель М. Р. Болезнь Паркинсона: от исследований к клинической практике. 9-й Международный форум по болезни Паркинсона 30 апреля 2010, Мюнхен, Германия / М. Р. Нодель // Неврологический журнал. – 2011. – Т. 16, № 2. – С. 60–62.
- 38.Окороков А. Н. Диагностика болезней органов дыхания. – М.: Медицина, 2000. – 447 с.
- 39.Основи реабілітації, фізіотерапії, лікувальної фізичної культури і масажу /За ред. В.В. Клапчука, О.С. Полянської. – Чернівці: Прут, 2006. – 208 с.
- 40.Паєнок О. Загальний огляд нервової системи. Головний і спинний мозок / Олександр Паєнок. – Львів, 2017.
- 41.Паєнок О. Кровообіг головного та спинного мозку. Синдроми ураження окремих артерій мозку / Олександр Паєнок. – Львів, 2017.
42. Палеев Н. Р. Болезни органов дыхания: Руководство для врачей. Москва: Медицина, 2000. – 726 с.
- 43.Пархотик И.И. Физическая реабилитация при заболеваниях органов брюшной полости /И.И.Пархотик. – Киев: Олимпийская литература, 2003. – 224 с.
- 44.Патогенетический двигательный режим при заболеваниях нервной системы / [Е. Г. Дубенко, А. Я. Браславец, Я. В. Пишель и др.] / под ред. Е. Г. Дубенко, А. Я. Браславеца. – К. : Здоров'я, 1983. – С. 83–100.
- 45.Пешкова О.В. Фізична реабілітація при захворюваннях внутрішніх органів: [навчальний посібник] / О.В. Пешкова. – Харків: СПДФО Бровін О.В., 2011. – 312 с.
- 46.Пістун І. П. Працездатність та здоров'я людини : навчальний посібник / І. П. Пістун, М. К. Хобзей, Г. В. Сілін. – Львів : Афіша, 2003. – 280 с.
- 47.Поворознюк В.В. Захворювання кістково-м'язової системи в людей різного віку (вибрані лекції, огляди, статті): У 4-х томах. Т. 4 / В.В. Поворознюк. – К., 2014. – 672 с.
- 48.Поворознюк В.В. Менопауза и остеопороз. Женское здоровье. / В.В. Поворознюк, Н.В. Григорьева //— 2002. — № 5. — С. 50—55.
- 49.Поворознюк В.В. Остеопороз у населення України: Роль вітаміну D, кальцію та інших мікроелементів / В.В. Поворознюк, Н.В. Григор'єва, Н.І.

- Балацька // Медико-гідрогеохімічні чинники геологічного середовища України. – К.: Видавничий дім «Букрек», 2015. – 77 с.
50. Подкользин А.А. Старенне, долголетие и биоактивация / А.А. Подкользин, В.И. Донцов. – М., 2009. – 183 с.
51. Применение лечебной физкультуры у пациентов с болезнью Паркинсона: пособие для врачей / И.Н. Карабань, Н.В. Карабань, Н.В. Карасевич, Е.Н. Аксенова. – Фармацевтическая компания «Сандоз», 2013. – 26 с.
52. Психологические аспекты работы с пожилыми людьми: Учебное пособие / В.В. Чайковская, А.К. Ешманова, А.К. Абикулова, Л.А. Алмагомбетова, К.К. Куракбаев, Т.И. Вялых, К.У. Рахметова. – Алматы, 2015. – 135 с.
53. Свінціцький А.С., Яременко О.Б., Пузанова О.Г. та ін.. Ревматичні хвороби та синдроми. Довідник. К.: «Книга-плюс», 2006. – 680 с.
54. Суббота Ю. В. Оздоровчі рухові програми самостійних занять фізичною культурою і спортом : практ. посіб. / Ю. В. Суббота. – Київ : Кондор, 2011. – 163 с.
55. Тарасюк В. С. Медсестринство в геронтології, геріатрії і паліативній медицині : [підруч. для студ. вищ. мед. навч. закл. I-III рівнів акредитації] / В. С. Тарасюк, Г. . Кучанська ; ред. В. С. Тарасюк. — Київ : Медицина, 2013. — 648 с. : мал., табл., схеми.
56. Швець Н.І., Підаєв А.В., Бенца Т.М. та ін. Еталони практичних навиків з терапії. Київ, Главмеддрук, 2005, 540 с.
57. Шмелев Е. И. Хроническая обструктивная болезнь легких // Пульмонология, избранные вопросы. - 2001.-№2.-С. 1 - 9.
58. Шологон Р.П. Лікувальна фізкультура при сечокам'яній хворобі. [монографія] / Р.П. Шологон. – Дрогобич: «Коло», 2004. – 146 с.
59. Эндокринная система, спорт и двигательная активность/ Ред. У.Дж. Креммер, А.Д. Рогол; пер. с англ. И.Андреев. – Киев: Олимпийская литература, 2008. – 600 с. 19.
60. Internal medicine. I. Cecil, Russell L. (Russell La Fayette), 1881–1965. II. Goldman, Lee, MD. III. Ausiello, D. A. IV. Title: Textbook of medicine.
61. Paluska Scott A. Physical state of health physical activity / Scott A. Paluska, Thomas L. Schwenk // Sport Medicine, 2000. – Vol. 29, № 3. – P. 167-180.

Електронні ресурси інтернет:

<http://www.geront.kiev.ua/scgg/okfpoda.htm>

<http://antiaging.org.ua/>

<https://abilis.com.ua/korysna-informatsiia/korysni-internet-resursy.html>

<http://www.nbuu.dov.ua/>

<http://www.nlm.nih.gov/>

<http://studentam.net>

<https://www.hopkinsarthritis.org/patient-corner/diseasemanagement/rehabilitation-management-rheumatoid-arthritis-patients/#ref10>
<http://www.medbook.net.ru/21.shtml>
<http://www.rehabilitology.ru/>
<http://www.vertigo.ru>
<http://www.parkinson.org/>
<http://www.parkinson.spb.ru/>
<http://www.movementdisorders.org/>
<http://www.strokeassociation.org/>
<http://www.stroke.org/>
<http://www.alz.org/>
<http://www.alzforum.org/>
<http://www.alz.uci.edu/>
<http://www.sleepfoundation.org/>

15. Екзаменаційні вимоги

1. Геронтологія - наука про старість і старіння. Розділи геронтології
2. Геронтологія як наука. Короткий історичний нарис науки.
3. Загальні закономірності та сучасні теорії старіння.
4. Біологія старіння: визначення, види (природне, або фізіологічне), сповільнене (ретардоване), патологічне (прискорене), передчасне (прогерія), механізми старіння.
5. Поняття «старість» і «старіння», «вітаукта».
6. Сучасна класифікація вікових періодів життя людини. Механізми старіння.
7. Чинники ризику передчасного старіння, його критерії. Календарний і біологічний вік людини, їх показники для визначення швидкості старіння. Профілактика прискореного старіння.
8. Календарний і біологічний вік людини. Біологічний вік чоловіків і жінок.
9. Геріатрія. Визначення. Організація геріатричної допомоги в Україні.
10. Старіння основних функціональних систем організму. Особливості перебігу хвороб у геронтологічному віці.
11. Старіння і хвороба. Старіння основних функціональних систем організму.
12. Клінічний прояв інволюційних процесів, уявлення про хвороби «старіння».
13. Реабілітаційне обстеження хворих осіб літнього та старечого віку (особливість збору анамнезу та діагностики).
14. Організація геріатричної допомоги в Україні. Лікувально-профілактичні заклади геріатричного типу.

15. Геріатрична допомога. Загальний догляд за особами літнього та старечого віку.
16. Методи дослідження рівня здоров'я осіб літнього та старечого віку.
17. Адаптація до старості. Профілактика старіння.
18. Спосіб життя і його значення для протікання процесів старіння та активного довголіття.
19. Фактори, які впливають на тривалість життя людини.
20. Фізична активність в практиці геріатрії та профілактиці старіння.
21. Протипокази до проведення фізичної терапії у людей літнього та старечого віку.
22. Вікові фізіологічні зміни в серцево-судинній системі у людей літнього та старечого віку.
23. Хвороби серцево-судинної системи та особливості перебігу у людей літнього та старечого віку (артеріальної гіпертензії, атеросклерозу). Особливості фізичної терапії.
24. Хвороби серцево-судинної системи та особливості перебігу у людей літнього та старечого віку (ішемічної хвороби серця, стенокардії). Особливості фізичної терапії.
25. Аритмії в літньому та старечому віці (миготлива, екстрасистолія, блокади). Особливості фізичної терапії.
26. Хвороби серцево-судинної системи та особливості перебігу у людей літнього та старечого віку (інфаркту міокарда, хронічної серцевої недостатності). Особливості фізичної терапії.
27. Особливості фізичної терапії при захворюваннях серця і судин у людей літнього та старечого віку.
28. Вікові фізіологічні зміни органів системи дихання у людей літнього та старечого віку.
29. Хвороби системи дихання та особливості перебігу у людей літнього та старечого віку (хронічного бронхіту, ХОЗЛ). Особливості фізичної терапії.
30. Хвороби системи дихання та особливості перебігу у людей літнього та старечого віку (на прикладі бронхіальної астми). Особливості фізичної терапії.
31. Хвороби системи дихання та особливості перебігу у людей літнього та старечого віку (на прикладі пневмонії). Особливості фізичної терапії.
32. Особливості фізичної терапії при захворюваннях дихальної системи у людей літнього та старечого віку.
33. Вікові особливості сенсорних систем у осіб літнього та старечого віку.

34. Захворювання органу зору у пацієнтів літнього та старечого віку. Особливості фізичної терапії.
35. Вікові зміни органу слуху та формування захворювань на тлі інволютивних змін. Особливості реабілітації.
36. Клінічні прояви та діагностика при віковій приглухуватості. Особливості реабілітації.
37. Клінічні прояви та діагностика вестибулярних порушень в старості. Профілактика падінь. Особливості реабілітації.
38. Фізична терапія при захворюваннях сенсорних систем у людей літнього та старечого віку.
39. Вікові зміни нервової системи та психіки і формування захворювань на тлі інволютивних змін.
40. Судинні захворювання головного мозку (гострі, хронічні) у пацієнтів літнього та старечого віку. Особливості реабілітації.
41. Хвороба Паркінсона. Визначення, етіологія, класифікація, клінічна картина, діагностика, лікування, догляд, профілактика. Особливості реабілітації.
42. Розлади психіки (психози, хвороба Альцгеймера) у пацієнтів літнього та старечого віку. Особливості перебігу, догляду та реабілітації.
43. Порушення сну. Причини. Особливості реабілітації.
44. Депресії в літньому та старечому віці. Особливості реабілітації.
45. Морфофункціональні зміни сполучної тканини при старінні.
46. Вікові особливості швидкості, точності виконання рухів. Рухова активність у літньому та старечому віці.
47. Гімнастика для суглобів для літнього та старечого віку.
48. Особливості фізичної терапії у хворих літнього та старечого віку при остеохондрозі шийного, грудного та поперекового відділів хребта.
49. Особливості фізичної терапії при захворюваннях опорно-рухового апарату у людей літнього та старечого віку.
50. Морфофункціональні зміни стравоходу, шлунка, кишечника, підшлункової залози, печінки та жовчовивідних шляхів при старінні.
51. Хвороби шлунка у літньому та старечому віці (гастрит, виразкова хвороба). Особливості реабілітації.
52. Закрепи в літньому та старечому віці. Особливості реабілітації.
53. Фізична терапія хвороб підшлункової залози у осіб літнього та старечого віку.
54. Фізична терапія при захворюванні на цукровий діабет 2-го типу у осіб літнього та старечого віку.

55. Вікові особливості нирок і сечових шляхів та формування захворювань на тлі інволютивних змін.
56. Особливості перебігу старечого хронічного пієлонефриту. Особливості реабілітації.
57. Гломерулонефрит у літньому та старечому віці, діабетична нефропатія. Особливості реабілітації.
58. Уявлення про інфекцію сечових шляхів у літньому та старечому віці. Визначення, етіологія, класифікація. Діагностика, догляд. Особливості реабілітації.
59. Доброякісна гіперплазія, рак передміхурової залози в старечому віці. Особливості реабілітації.
60. Нетримання та затримка сечі у осіб літнього та старечого віку. Особливості реабілітації.
61. Вікові зміни ендокринної системи та формування захворювань на тлі інволютивних змін.
62. Хвороби щитоподібної залози у літньому та старечому віці. Особливості реабілітації.
63. Фізіологічні вікові зміни репродуктивної системи у чоловіків та жінок у літньому та старечому віці.
64. Вікові зміни системи крові, виникнення захворювань на тлі інволютивних змін.
65. Етіологія, клінічні прояви, діагностика анемії в літньому віці (залізодефіцитна анемія, В₁₂-фолієво-дефіцитна, гіпо- та апластична анемії). Особливості реабілітації.
66. Особливості геморагічного синдрому в літньому та старечому віці.